

İSRAİL'İN ORTA ASYA'DAKİ HEDEFLERİ

M. Eyyüp Koca

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Koca, M. Eyyüp. "İsrail'in Orta Asya'daki Hedefleri". İNSAMER 01.03.2021. Analiz

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından İsrail ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir. Bağımsızlıklarını kazanan bu cumhuriyetleri ilk tanıyanlardan biri olan İsrail, yaptığı stratejik hamlelerle bu ülkelere nüfuz etmeye ve onlarla ilişkilerine özel bir önem vermeye başlamıştır. Ekonomik, politik, askerî ve güvenlik konularında sahip olduğu avantajlarını öne çıkaran kapsamlı stratejiler ortaya koyan İsrail, tüm bu araçları Orta Asya'nın bu yeni ülkelerini etkilemek, onlara nüfuz etmek ve onlarla stratejik ortaklıklar kurmak için kullanmıştır.

İsrail'in Orta Asya cumhuriyetleri ile ilişkilerindeki hedeflerinden bazılarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- *Yeni enerji kaynaklarına ve değerli madenlere erişim.* Devasa petrol ve gaz rezervleri dışında önemli miktarda uranyum, altın ve gümüş rezervine sahip olan bölge

ülkeleriyle kurulacak iyi ilişkiler, İsrail'e çevresini kuşatan ve düşman olarak gördüğü Arap ülkeleri dışındaki enerji kaynaklarına erişim imkânı vermektedir.

- *Arapların ve Müslümanların Orta Asya'daki nüfuzunu kırmak.* İsrail, bölge ülkelerinin Araplarla ve diğer Müslüman ülkelerle iyi ilişkiler kurmasının bölgede kendi hareketlerini kısıtlayacağını ve nüfuz dengesini Araplar ve İslam ülkeleri lehine çevireceğini bildiğinden bu duruma engel olmak için çeşitli hamleler yapmaktadır.
- *Filistin davasına sempati duyan ve İsrail'in Orta Asya'daki çıkarlarına muhalif herhangi bir İslamcı grubun veya siyasi İslam'ın bölgede yayılmasını önlemek.* İsrail, bölgede Taliban veya el-Kaide modeline yakın bir yapının oluşmaması için bölgedeki rejimlere siyasi, ekonomik ve güvenlik konularında destekler vermektedir.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

- *Orta Asya ülkelerinin eski Sovyetler Birliği'nden miras aldıkları nükleer teknoloji birikimini ve uzmanlığını başta İran olmak üzere Arap ve İslam ülkelerine ihraç etmelerini veya paylaşmalarını önlemek.* Özellikle Kazakistan gibi bazı Orta Asya ülkelerinin Sovyetlerden yüksek nükleer teknoloji ve uzmanlığı miras aldığı bilinmektedir.

İsrail'in Bu Hedeflere Ulaşmak İçin Kullandığı Araçlar

1. Ekonomik araçlar: İsrail, büyük ekonomik projeler planlayarak, ticaret anlaşmaları imzalayarak ve mali yardım sağlayarak Orta Asya ülkelerine nüfuz etmeye çalışmaktadır. Mart 1992'de yani Sovyetler Birliği'nin dağılmasından en fazla üç ay sonra İsrail, ortak proje imkânlarını ve ekonomik yardımlar konusunu değerlendirmek üzere bölge ülkelerinin katılımıyla Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te bir ekonomik konferans düzenlemiştir. Bu konferanstan sonra İsrail ile bölge ülkeleri arasında ardı ardına ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. Örneğin 1992'de, İsrail Tacikistan ve Özbekistan ile bazı tarım teknolojilerinin bu ülkelere aktarılmasını, pamuk yetiştiriciliği konusunda eğitimler verilmesini ve uzmanlar yetiştirilmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır. Aynı yıl İsraili bir iş adamı olan Shaul Eisenberg, Kazakistan hükümeti ile telekomünikasyon ve petrol alanlarında projeler yapmak üzere 1 milyar dolarlık bir sözleşme imzalamıştır. Türkmenistan'la eğitim, sağlık ve tarımla ilgili anlaşmalar imzalayan İsrail, Kırgızistan'la da bilim, teknoloji ve iletişimle ilgili yatırımlar hususunda anlaşmıştır. Ayrıca İsrail şirketi *Sapinon*, Kazakistan'ın en büyük uranyum işleme tesisi olan Tesleva Madencilik ve *Kimya Kompleksi*'ni tüm varlıkları ile birlikte 2,6 milyon dolar üzerinde bir bedelle satın almıştır. İsraili şirket, yıllık uranyum üretim kapasitesi 1.560-1.800 ton arasında değişen ve her yıl tam bir nükleer silah cephaneliğinin üretimi için yeterli

olan bu tesisin yeni sahibi olmuştur. Bu örnek bile tek başına, İsrail'in bu ülkelere ne ölçüde nüfuz ettiğini ve onların ulusal güvenliklerini dahi tehdit edecek biçimde en önemli madenlerini ele geçirdiğini göstermesi bakımından kayda değerdir.

İsrail, bölgedeki amacına ulaşmak için hazırladığı mega projelerle gelişmiş ekonomik deneyimlerini de bu ülkelerle paylaşmaktadır. Orta Asya ülkelerinin ekonomik altyapısının geliştirilmesine ve ileri teknolojinin kurulmasına odaklanan bu projelerde çalışan İsraili uzmanlar, İsrail'in bölge ülkelerine nüfuzuna önemli katkılar sağlamaktadır. Bölgedeki İsrail yatırımlarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunan bazı uzmanlar, İsrail'in bu ileri teknoloji projelerini bu ülkeler hakkında bilgi toplamak için istihbarat operasyonlarına kılıf olarak kullandığına, zira bölgeye teknoloji altyapısı sağlayan İsraili şirketlerin İsrail istihbarat servisine bağlı olduklarına dikkat çekmektedir.

Özetle İsrail, enerji, değerli madenler, sanayi, telekomünikasyon, bilimsel araştırmalar, bankacılık ve finansal sistemler konusunda yaptığı büyük ekonomik projelerle, bölge ülkelerinde kendini sağlama almayı başarmış görünmektedir.

2. Politik araçlar: İsrail, Orta Asya'daki nüfuzunu genişletmek için tüm siyasi yöntemleri kullanarak bölge ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmuş, büyükelçilikler açmış ve karşılıklı siyasi ilişkileri pekiştirmek için üst düzey resmî ziyaretler yapmıştır. Örneğin 1993 yılında, dönemin Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev İsrail'i ziyaret etmiş ve aynı yıl Tel Aviv'de Kırgızistan büyükelçiliği açılmıştır. Yine aynı yıl Orta Asya'daki en önemli cumhuriyetlerinden biri olan Kazakistan'ın cumhurbaşkanı Nazarbayev, Rabin hükümetinin daveti üzerine İsrail'i ziyaret etmiştir. 1994 yılında ise Türkmenistan Başbakan Yardımcısının İsrail'i ziyaretinden sonra, Şimon Peres Türkmenistan'a iadeiziyarete bulunmuştur. Bütün bunlardan daha önce ise, 1988 yılında,

Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov, İsrail'i ziyaret etmiş ve bu ziyarette iki ülke arasındaki iş birliğini geliştirmek için özel bir program hazırlanmıştır.

İsrail Başbakanı Netanyahu, bölge ile ilişkileri güçlendirmek ve hem İran'ı kontrol edebilmek hem de kendi nükleer projesine kaynak bulabilmek için 2016 yılında Azerbaycan ve Kazakistan'ı ziyaret etmiştir. Bütün bunlardan, İsrail'in bölgedeki nüfuzunu arttırmak ve varlığını güçlendirmek için tüm siyasi araçları kullandığı ve bölgede hâkim rejimlere çeşitli yollarla sızmak için her türlü çabayı gösterdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki eski MOSSAD ajanı David Kamhi, İsrail'in Orta Asya ülkelerindeki misyonlarının serbestçe çalışabilmeleri karşılığında, bu ülkelerin yöneticilerine rüşvet teklif ettiğini dahi doğrulamıştır.

3. Güvenlik ve askerî araçlar: Orta Asya'daki silahlı İslami hareketlerin büyümesi, başta Özbekistan olmak üzere bölgedeki rejimlerde büyük bir endişeye sebep olmuştur. Taliban'ın Afganistan'da iktidarı ele geçirip 1997'de Özbek sınırına ulaşmasının ardından, Kerimov rejimi, Taliban ve el-Kaide'nin Özbek İslami hareketini desteklemeleri tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu endişeler, Kerimov rejimini Tel Aviv ile güvenlik ilişkilerini güçlendirme konusunda ciddi biçimde teşvik etmiştir. Özbekistan'daki bu gelişmelerin yanı sıra Tacikistan'daki İslami Nahda Partisi'nin faaliyetleri ve etkisi konusunda da endişeleri bulunan İsrail, bölgedeki rejimlerle iş birliği faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmıştır; zira Tacik Nahda Partisi'nin güçlenmesi durumunda, Tacikistan ve bölgeye nüfuz etmeye çalışan İran'ın elinin güçleneceğini, bu durumun da bölgedeki stratejisine zarar vereceğini değerlendirmiştir.

Bu endişeleri sebebiyle İsrail, iktidardaki rejimlerin radikal hareketlerle savaşması ve bölgedeki İslami dalganın büyümesinin önlenmesi amacıyla kendi güvenlik ve istihbarat servislerini bu rejimlerin istifadesine sunmuştur.

Bu amaçla da başta Özbekistan olmak üzere Orta Asya ülkelerinde, "terörle mücadele" adı altında güvenlik ve istihbarat kadrolarına yönelik eğitim programları düzenlemiştir. Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e İslami hareketlerle savaşmak için hızlı bir müdahale gücü yetiştirmek amacıyla askerî uzmanlar gönderildiği, İsrail askerî bülteninde de yer almış bir bilgidir. Ayrıca eski İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Liberman, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir adım atarak, İsrail ile Orta Asya ülkeleri arasındaki istihbarat bilgi alışverişini artırmak için bölgede bakanlık diplomatlardan ve istihbarat servisi temsilcilerinden oluşacak bir operasyon merkezi kurulmasını emretmiştir. İsraili şirketler, gözetim sistemlerinin geliştirilmesi de dâhil olmak üzere birçok Orta Asya ülkesinde modern teknolojiyle güvenlik hizmetleri sağlama konusunda çok önemli girişimlerde bulunmuştur.

Özetle Arap ve İslam ülkelerinin yokluğunda İsrail, Orta Asya ülkeleri ile ekonomik, siyasi ve istihbarat ilişkilerini iyi düşünölmüş bir stratejik plan çerçevesinde geliştirmeyi başarmıştır. İsrail, bu cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği'nden miras kalan güvenlik, ekonomik ve siyasi zafiyetlerden kurtulma ve askerî yeteneklerini yeniden inşa etme ihtiyaçlarından yararlanarak, bu ülkelere geniş ve tehlikeli bir şekilde nüfuz etmeyi başarmıştır. Buna karşın, stratejik konumu sebebiyle bölgesel ve uluslararası çok ciddi rekabetlere tanıklık eden İslam dünyasının bu önemli bölgesinde, diğer İslam ve Arap ülkelerinin neredeyse hiçbirinin olmayışı, büyük bir eksikliklerdir. Oysa ki bu ülkelerle İslam dünyası arasındaki iş birliği fırsatları, İsrail için mevcut olandan çok daha büyüktür.

1990'lerden farklı olarak, bu cumhuriyetlere doğrudan açılmaya başlayan İslam ülkelerinden biri olan Türkiye, başlangıçta ironik olarak buralarda kendine yer bulabilmek için İsrail ile iş birliği yapmıştır. Ne var ki İsrail'in Gazze'ye insani yardım malzemesi götüren Mavi Marmara gemisine düzenlediği saldırı nedeniyle Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilemesi, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'de iktidara

gelmesinden sonra İslami karaktere sahip Türk modelinin bu cumhuriyetlere taşınma olasılığı, İsrail'in endişelerini arttıran bir durum olmuştur. Nitekim Türk modeli, o ülkelerin hükümetleri tarafından arzu edilmese de bölge halkları için bir ilham kaynağı olmuştur; dolayısıyla Türkiye'nin bölgedeki varlığının güçlenmesi üzerine İsrail, İran'ın bölgedeki rolünü etkisiz hâle getirmek olan ana hedefini güncelleyerek Türkiye'nin rolünü de etkisiz hâle getirmek için çalışmalara başlamıştır.

İsrail'in bölgede yaşadığı sorunlardan biri de bölge halklarının -hükümetlerinden farklı olarak- Filistin davasına karşı sempati ve dayanışma içinde olmalarıdır. Bunun nedeni de tüm İslam ümmetini birbirine bağlayan dinî duygulardır.

Ayrıca bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra, zaman içinde bölgedeki rejimlerde de bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin İslam Kerimov'un ölümünün ardından Özbekistan'da şeklen de olsa barışçıl bir iktidar geçişi olmuş, Kırgızistan'da ise yaşanan halk ayaklanması üzerine iktidar değişikliği meydana gelmiştir.

Nihayetinde İsrail'in Orta Asya bölgesindeki güçlü varlığı, bu cumhuriyetlerin İslam ve Arap dünyası ülkeleriyle ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Kaldı ki İsrail'in bölgenin zenginliklerini ve servetini sömürmesi, bölge halklarının aleyhine bir durum olması yanı sıra İslam ümmeti arasındaki bağların zayıflamasına da neden olmaktadır.